

Pokud jsou koně v letadle nervózní, je jim nabízeno seno, po kterém se většinou uklidní
If the horses get jittery on the plane, we offer them hay; in most cases this calms them down

Foto/Photo by Roman Vodička

Projekt Návrat divokých koní v roce 2018

The return of the wild horses project in 2018

MIROSLAV BOBEK, JAROSLAV ŠIMEK, ROMAN VODIČKA, BARBORA DOBIÁŠOVÁ,
JAN MAREK, MARTINA MATYSOVÁ
Zoologická zahrada Praha

Mezinárodní projekt Návrat divokých koní, který organizuje Zoo Praha je zaměřený na reintrodukcii koní Převalského do oblasti jejich původního výskytu v západním Mongolsku. Byl zahájen v roce 2011, kdy byli z České republiky do lokality Khomiin tal v západním Mongolsku přepraveni jeden hřebeček a tři klisny (Bobek et al., 2011). Od následujícího roku se cílem každoročních transportů stala Přísně chráněná oblast (Strictly Protected Area – SPA) Velká Gobi B v jihozápadním Mongolsku, odkud jsou známa poslední pozorování koní Převalského v přírodě (Paklina et Pozdnyakova, 1989). Do Mongolska se první koně začali vracet v roce 1992, a to současně do Národního parku Hustain Nuuru a Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B (Kús 2000; Bobek et al., 2011; Bandi et Dorjaraa 2012). Do oblasti Gobi bylo v období do roku 2004, kdy se uskutečnil poslední transport koní z Evropy, dovezeno celkem 89 zvířat. Během téměř dvaceti let populace postupně s drobnými výkyvy narůstala až do příchodu tvrdé zimy s nadprůměrným množstvím sněhu na přelomu let 2009/2010. Tehdy došlo k výraznému snížení početnosti na přibližně jednu třetinu původního stavu (Enkhsaikhan 2010, Kaczensky et al., 2011). Právě tato událost se stala hlavní motivací projektu Návrat divokých koní. V letech 2012 až 2017 bylo do oblasti Velká Gobi B úspěšně převezeno celkem 23 klisen z Evropy a jeden hřebeček a tři klisny z Národního parku Hustain Nuuru. Průběh těchto transportů je popsán v předešlých zprávách (Bobek et al., 2013, 2015, 2017; Šimek et al., 2012, 2014, 2016).

Organizátorem transportu v roce 2018 byla jako v předchozích letech Zoologická zahrada hl. m. Prahy spolu s hlavním partnerem – Armádou České republiky, která poskytla letoun CASA C-295M, a to pouze za úhradu přímých provozních nákladů spojených s přepravou. Stálými partnery přípravných i realizačních fází projektu Návrat divokých koní jsou Mezinárodní organizace na ochranu koní Převalského - ITG (International Takhi Group) a její mongolská pobočka (ITG Mongolia), velvyslanectví České republiky v Ulánbátaru a v rámci Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií (EAZA) evropský chovný program koní Převalského (EEPP). Finanční zajištění transportu bylo kryto primárně z prostředků uvolněných z dlouhodobého projektu Zoo Praha a Magistrátu hl. m. Prahy „Dvě koruny ze vstupu“, umožňujícího využít dvě koruny z každého vstupu do zoo na podporu vybraných ochranných *in-situ* projektů. Další prostředky pocházejí z dotačního titulu Ministerstva životního prostředí ČR a z příspěvků chovatelských institucí Tierpark Berlin a Zoo Taipei.

Přípravy transportu z Prahy probíhaly obdobným způsobem jako v minulých letech (Šimek et al., 2012). První výběr koní přicházejících v úvahu pro transport proběhl na základě doporučení koordinátora Evropského chovného programu (EEPP). Vybrané klisny byly dovezeny na Dolní Dobřeňov v rozmezí čtyř až čtrnácti měsíců před transportem. Zásadními kritérii výběru vhodných jedinců pro transport je stáří, celková kondice, zdravotní a fyziologický stav (klisny nesmějí být březí). V neposlední řadě je důležité, jak koně snášejí anestézii a pobyt v přepravním boxu. Všechny vybrané klisny podstoupily předepsanou třicetidenní předvývozní karanténu během které proběhla všechna veterinární vyšetření stanovená mongolskými úřady, přičemž rozsah požadovaných veterinárních výkonů zůstává v posledních letech nezměněn (Bobek et al., 2011). Kromě předepsaných vyšetření je během anestézie koním také zkontrolován stav kopyt a posouzen celkový zdravotní stav a kondice. Rozhodujícím faktorem pro vyřazení z transportu může být i neadekvátní reakce jednotlivých koní na anestézii a stres z oddělení od stáda. Pro transport v roce 2018 bylo připravováno celkem 6 klisen. Do Mongolska byly přepraveny

Po vyřízení všech potřebných procedur opouští nákladní auta s koňmi letiště v Bulganu

následující klisny: Hanna (číslo plemenné knihy 6627, nar. 29. 4. 2015) a Helmi (číslo plemenné knihy 6684, nar. 2. 6. 2015) z Korkeasaari Zoo v Helsinkách, Yanja (číslo plemenné knihy 6614, nar. 11. 4. 2015) z Wildnispark Zurich v Langenbergu a Spes (číslo plemenné knihy 6484, nar. 26. 7. 2014) z německého Wisentgehege Springe.

Přípravu všech příslušných povolení a dokumentů potřebných k přistání v západomongolském Bulganu zajišťovali v letošním roce pracovníci Zoo Praha ve spolupráci s novým zaměstnancem ITG Mongolia a s velkou podporou zastupitelského úřadu ČR v Ulánbátaru. Závěrečné přípravy a kontroly všech úkonů potřebných pro zdárný průběh transportu v závěrečné etapě cesty probíhaly v Mongolsku za účasti dalšího realizačního týmu Zoo Praha, který byl na místě několik dnů před přiletem letadla. Pravidelnou součástí poslední fáze příprav je mimo jiné kontrola stavu vypouštěcí ohrady, místa vykládky a vypouštění koní, kontrola trasy pozemního transportu v úseku mimo asfaltovou silnici, personální zajištění pozemního transportu a zajištění spolehlivých nákladních aut. Pro pozemní přepravu byly připraveny tři nákladní vozy, dva byly určené pro přepravu boxů z letiště a jeden jako náhradní, přičemž každý z vozů byl v případě nutnosti schopen pojmout všechny koně. Nepostradatelným členem přípravného týmu v Bulganu je pravidelně také pilot Armády ČR, který na místě prověřuje aktuální stav nezpevněné přistávací dráhy, vyhodnocuje meteorologické podmínky a následně asistuje při komunikaci mezi letištní věží a letounem. Vzhledem k tomu, že letiště v Bulganu není vybaveno moderním navigačním zařízením a v blízkosti letiště jsou vysoké hory, může zde letadlo přistát pouze za příznivých podmínek. Pro případ nepříznivého počasí byla stejně jako v minulých letech zajištěna možnost náhradního přistání a vyložení koní na vzdálenějším, ale lépe vybaveném letišti v Chovdu. Možnost využití náhradního letiště v Chovdu byla v tomto roce vysoce aktuální, vzhledem k intenzivnímu dešti den před plánovaným přistáním a riziku rozmoknutí přistávací dráhy. Stav dráhy však naštěstí zůstal provozuschopný a letoun mohl přistát jako vždy.

Den odletu byl v roce 2018 stanoven na 19. června, stejně jako v roce předešlém. Anestézie první klisny začala v Dolním Dobřejově v 6:40. Jako první byla naložena klisna Yanja, následně finské klisny Helmi a Hanna a jako poslední klisna Spes. Vzhledem k hladkému průběhu jednotlivých kroků byly všechny klisny během 2,5 hodiny naloženy v transportních boxech na klimatizovaných nákladních autech. Možnost regulovat teplotu během přepravy pomáhá koním překonat jednu z nejrizikovějších etap celé jejich cesty do Mongolska, kterou je pozemní transport před samotným odletem z vojenského letiště Praha Kbely. Již čtvrtým rokem nám s přejezdem na letiště pomáhala Dopravní Policie ČR, jejíž hlídky doprovodily konvoj s koňmi na dvě hodiny trvající cestě z Dolního Dobřejova do

After sorting out all the necessary procedures, the trucks loaded with the horses leave the airport in Bulgan
Foto/Photo by Roman Vodička

Kbel. S neklidem při této počáteční fázi transportu se doprovodný tým potýkal v tomto roce především u klisny Spes. Na letišti při překládce koní do vojenského speciálu bylo proto rozhodnuto, že přepravní box s klisnou Spes bude umístěn jako předposlední, blíže k ocasní části letadla. Dle předchozích zkušeností se jedná o místo, kde lépe cirkuluje chladnější vzduch z klimatizace, ale výrazný pohyb koně ještě nezatěžuje stabilitu konce letadla. V 13:45, sedm a půl hodiny poté co byl do bedny naložen první kůň, letoun vzlétl. Díky příznivě vanoucímu větru přistálo letadlo na prvním mezipřistání v Kazani o půl hodinu dříve v 19:50 a ve 2:00 následovalo druhé ruské mezipřistání v Novosibirsku. Během letu bylo klisnám podáváno seno jako osvědčený prostředek pro zklidnění, vodu zvířata odmítala. Během celé cesty jsme museli věnovat zvýšenou pozornost klisnám Spes a Helmi, které nesnášely let úplně v klidu. Na letišti v Bulgan Sumu dosedlo letadlo v 6:54 pražského času (10:54 místního času). Téměř přesně za hodinu byly všechny přepravní boxy přeloženy na připravená nákladní auta a minutu po poledni konvoj opustil letiště. Vzhledem k dešti, který den předem zaplavil obvyklou krátkou, ale nebezpečnou cestu od letiště k asfaltové silnici, musel konvoj vyrazit opačným směrem po silnici směrem k čínské hranici, což vedlo k prodloužení cesty přibližně o 100 km. Zpoždění na objízdě trase narostlo navíc i kvůli velkému množství kamionů čekajících v několikakilometrové koloně na odbavení na čínské hranici. Během cesty proběhly tři zastávky, během kterých byl kontrolován stav koní, vždy jim bylo nabízeno seno a voda. V 18:45, tzn. necelých sedm hodin od odjezdu z letiště konvoj dorazil k vypouštěcí ohradě v Tachin talu, v blízkosti administrativního centra Přísně chráněné oblasti Velká Gobi B. Klisny byly vypuštěny do aklimatizační ohrady v Tachin talu o rozloze 1,7 ha, přibližně 32 hodin od naložení první z nich v Dobřejově. Všechny klisny zvládly náročnou cestu v dobré kondici, s výjimkou běžných povrchových odřenin v oblasti nadočnicových oblouků. Klisna Helmi lehce kulhala na pravou hrudní končetinu, ale během několika dnů se stav normalizoval. Vypuštění klisen proběhlo za účasti českého velvyslance v Mongolsku Jiřího Brodského.

Klisny se rychle aklimatizovaly na nové prostředí a začaly přijímat potravu. Po několika dnech byly vypuštěny do hlavní aklimatizační ohrady, kde stráví zimu před vypuštěním do volnosti v pozdním jare následujícího roku.

V pořadí osmým transportem v rámci projektu Návrat divokých koní se počet koní přepravených do oblasti Velká Gobi B zvýšil na 31. K okamžiku příchodu nových koní se v Gobi B pohybovalo celkem 16 žijících potomků dříve dovezených klisen. Z 19 klisen, které již měly příležitost se zapojit do reprodukce, minimálně 13 alespoň jednou porodilo hříbě. Ke konci roku 2018 dosáhl celkový počet v oblasti Velké Gobi B 235 koní (Ganbaatar, *pers.comm.*).

Literatura - References

- BANDI N., DORJARA O. (eds.) 2012: Takhi: Back to the Wild. Ulanbatar, 130pp.
- BOBEK M., VODIČKA R., KŮS E., 2011: První český transport koní Převalského do Mongolska. *Gazella* 38, 81-93.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., CRKVOVÁ B., GEROLDOVÁ H., 2013: Třetí rok projektu „Návrat divokých koní“ – transport koní Převalského ze Zoo Praha do Mongolska. *Gazella* 40, 74-87.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., VEJMLKOVÁ L., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., 2015: Projekt „Návrat divokých koní“ v roce 2015. *Gazella* 42, 161-171.
- BOBEK M., ŠIMEK J., VODIČKA R., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., MATYSOVÁ M., 2017: Projekt „Návrat koní divokých koní“ v roce 2017. *Gazella* 44, 79 - 89
- KACZENSKY P., O. GAANBAATAR, N. ALTANSUKH, N. ENKSAIKHAN, C. STAUFFER, C. WALZER, 2011: The Danger of Having All your Eggs in One Basket – Winter Crash of the Re-introduced Przewalski's Horses in the Mongolian Gobi. *PloS ONE*, 6 (12).
- KŮS E., 2000: Návrat koně Převalského (*Equus przewalskii*) do volné přírody Mongolska a Číny. The return of the Przewalski's horse (*Equus przewalskii*) into the wild in Mongolia and China. *Lynx (Praha)* 31/2000, 53-58.
- ENKHSAIKHAN N., 2010: The report of the mission in National Park Gobi B in April 2010. *Equus* 2010, 17-23.
- PAKLINA N., POZDNYAKOVA, M. K., 1989: Why the Przewalski's Horses of Mongolia Died Out. *Przewalski's Horse* 24: 30-34.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., BARTŮŇKOVÁ L., 2012: Letecký transport koní Převalského ze Zoo Praha do SPA Gobi B (Mongolsko). *Gazella* 39, 29-39.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., VEJMLKOVÁ L., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., KARDOVÁ L., 2014: Pokračování projektu „Návrat divokých koní“ - transport koní Převalského ze Zoo Praha do Mongolska v roce 2014. *Gazella* 41, 123-133.
- ŠIMEK J., BOBEK M., VODIČKA R., DOBIÁŠOVÁ B., MAREK J., MATYSOVÁ M., 2016: Šestý rok projektu „Návrat divokých koní“ – zdvojený transport. *Gazella* 43, 84-101.

SUMMARY

The international project “Return of the Wild Horses” is organized by Prague Zoo and focuses on reintroducing Przewalski’s horses to their original area in western Mongolia. It started in 2011 when one stallion and three mares were transported from the Czech Republic to Khomiin Tal in western Mongolia (Bobek et al., 2011). From the following year onward, the annual transports have been to the Strictly Protected Area (SPA) of the Great Gobi B in southwestern Mongolia, where Przewalski’s horses were last seen in the wild (Paklina et Pozdnyakova, 1989). The first horses were returned to Mongolia in 1992, simultaneously to the Khustain Nuruu National Park and the Great Gobi B SPA (Kús 2000; Bobek et al., 2011; Bandi and Dorjaraa 2012). In the period up to 2004, when the last horses from Europe were transported into the Gobi area, a total of 89 animals had been imported.

Over what was almost two decades, the population gradually increased, with minor fluctuations, until the advent of the very harsh winter of 2009/2010 with above-average snow levels. This winter led to a significant reduction in numbers to roughly a third of the original population (Enkhsaikhan 2010, Kaczensky et al., 2011). This became one of the main triggers for the Return of the Wild Horse project. Between 2012 and 2017, a total of 23 mares and one stallion from Europe and three mares from Khustain Nuruu National Park were successfully transported to the Great Gobi B area. The course of these transports is described in previous reports (Bobek et al., 2013, 2015, 2017; Simek et al., 2012, 2014, 2016).

As in previous years, the organizer of the 2018 transport was Prague Zoo. Its main partner was the Czech Army, which provided the CASA C-295M for just the direct operating costs associated with transportation. Permanent partners for the preparatory and implementation phases of the Return of the Wild Horses project are the International Takhi Group (ITG) and its Mongolian branch (ITG Mongolia), the Embassy of the Czech Republic in Ulaanbaatar and the European Association of Zoos and Aquariums (EAZA). European breeding programme for Przewalski’s horse (EPPP). The financial support for this year’s transport was primarily covered from funds released from the long-term project organised by Prague Zoo and Prague City Hall - Two Crowns from Entry - which allows two crowns from each entrance to the zoo to be used to support selected *in-situ* conservation projects, from a Czech Ministry of Environment grant and from contributions by the breeding institutions Tierpark Berlin and Taipei Zoo.

The preparations for the transport from Prague proceeded in a similar way as in previous years (Šimek et al., 2012). The primary selection of transport candidates was based on the recommendation of the European Breeding Programme (EPPP) coordinator. The mares were then brought in to Dolní Dobřejov four to fourteen months prior to transport. The basic criteria for selecting suitable individuals for transport are age, general condition, health and physiological condition (mares cannot be pregnant). Last but not least, the horses’ reaction to anaesthesia and staying in a transport box is also very important. All the pre-selected mares underwent the prescribed 30-day pre-export quarantine during which all the veterinary examinations, as set by the Mongolian authorities, were carried out. The extent of the veterinary procedures required has remained unchanged in recent years (Bobek et al., 2011).

Apart from the prescribed examinations, the horses are anaesthetised, and their hooves are checked and their general health and fitness are assessed. If an individual horse responds poorly to anaesthesia and the stress of being separated from the herd, this may also be a decisive factor in not including them in the transport. A total of 6 mares were prepared for transport in 2018. The following mares were transported to Mongolia: Hanna (studbook number 6627, born 29.4.2015) and Helmi (studbook number 6684, born 2.6.2015) from Korkeasaari Zoo in Helsinki, Yanja (studbook number 6614, born 11.4.2015) from Wildnispark Zurich in Langenberg and Spes (studbook number 6484, born 26.7.2014) from Wisentgehege Springe, Germany.

This year, the preparation of all relevant permits and documents required for landing in the Western Mongolian town of Bulgan, was provided by Prague Zoo staff in cooperation with a new ITG Mongolia employee and with fantastic support from the Czech Embassy in Ulan Bator. The final preparations and checks of all the operations necessary so that the final stage of the journey would be successful

Vypouštění klisen Yanja a Helmi v karanténní ohradě v Tachin talu

Releasing the mares Yanja and Helmi into the quarantine enclosure in Tachin Tal

Foto/Photo by Miroslav Bobek

took place in Mongolia with the support of another project team from Prague Zoo. They had been sent there a few days before the arrival of the aircraft. Some of the regular activities for the final stage of preparation include, checking the release enclosure, the place for unloading and releasing the horses, checking the terrestrial transport route in the off-road section, ensuring the lorry drivers and making sure the lorries were reliable.

Three lorries were prepared for the overland transport, two to transport the boxes from the airport and one as a spare, whilst each lorry was able to take all the horses if necessary. An indispensable member of the preparatory team in Bulgan is also the regular pilot from the Czech Army, who checks the state of the unpaved runway, evaluates the meteorological conditions and then assists in communication between the air traffic control tower and the aircraft. Since Bulgan Airport is not equipped with modern navigation equipment and there are high mountains near the airport, aircraft can only land here under favourable conditions. If the weather is bad, as has been the case in previous years, there is the option of landing and unloading horses at the more distant, but better equipped, airport in Khovd. The possibility of using the replacement airport in Khovd was highly topical this year, due to heavy rain the day before the planned landing and the risk of the runway becoming sodden. Fortunately, the runway remained operational and the aircraft could land as usual.

The day of departure fell on 19 June, 2018, as in the year before. The first mare was anaesthetised in Dolní Dobřejov at 6:40. The first to be loaded was the mare Yanja, then the Finnish mares Helmi and Hanna and the last was the mare Spes. Thanks to the smooth running of every step, all the mares were loaded into the transport boxes and placed in air-conditioned trucks within 2 hours. Being able to regulate the temperature during transportation helps the horses overcome one of the riskiest stages of their journey to Mongolia, which is the land route to the military airport at Prague Kbely prior to departure.

For the fourth consecutive year, the Czech Traffic Police assisted us with the journey to the airport, providing patrols that accompanied the horse convoy on its two-hour journey from Dolní Dobřejov to Kbely airport. This year the accompanying team found that the mare Spes was particularly uneasy during this initial phase of the transport. Therefore, upon arriving at the airport and transferring the horses to the special military plane, it was decided that the transport box with Spes would be the penultimate to be loaded, as it would be closer to the tail of the aircraft. From previous experience, this is a place where there is better circulation of cooler air from the air conditioning, but any sharp movement by the horse does not affect the stability of the aircraft's tail. At 13:45, seven and a half hours after the

first horse had been loaded into the transport box, the aircraft took off. Thanks to a favourable wind, the plane landed at the first stopover in Kazan, Russia, half an hour earlier than planned, at 19:50. This was followed by the second stopover in Novosibirsk, Russia at 02:00.

Throughout the flight, the mares were given hay, a tried-and-tested means of calming them down. The animals refused water. During the entire journey extra attention was paid to the mares Spes and Helmi, who weren't completely calm during the flight. The plane landed at Bulgan Sum Airport at 6:54 Prague time (10:54 local time). Almost exactly an hour later, all the shipping boxes had been loaded onto the waiting trucks and one minute after noon the convoy left the airport.

Due to the previous day's rain, which had flooded the short but unpaved road usually taken from the airport to the asphalt road, the convoy had to head off in the opposite direction along the road towards the Chinese border, representing an extension of about 100 km. moreover, there were further delays on the detour due to the large number of trucks waiting in the several-kilometre long queue for customs at the Chinese border. Three stops were made during the journey to check the horses' condition and to give them hay and water. At 18:45, i.e. just under seven hours since leaving the airport, the convoy arrived at the Takhin Tal release enclosure, near the administrative centre for the Great Gobi B Strictly Protected Area. The mares were released into a 1.7 ha acclimatisation enclosure at Takhin Tal. It was roughly 32 hours after having loaded the first mare Dobřejov. All the mares survived the demanding journey in good condition, with the exception of the usual surface abrasions around the supra-orbital ridges. The mare Helmi limped slightly on the right foreleg, but this had stopped by the time of our departure. The mares were released with the participation of the Czech Ambassador to Mongolia, Jiří Brodský.

The mares quickly acclimatized to the new environment and began to feed. After a few days they were released into the main acclimatization enclosure, where they will spend the winter before being released into the wild in late spring of next year.

With the eighth transport in the Return of the Wild Horses project, the number of horses transported to the Great Gobi B region has increased to 31 individuals. At the time the new horses arrived there were a total of 16 offspring living in the Gobi B from previously imported mares. Of the 19 mares that had had the opportunity to participate in reproduction, at least 13 had managed to give birth to a foal at least once. The total number of horses in the Great Gobi B area at the end of 2018 was 235 (Ganbaatar, *pers. comm.*).

Všechny čtyři klisny následující den po vypuštění v karanténní ohradě
All four mares the next day after being released into the quarantine enclosure

Foto/Photo by Roman Vodička